

Dagens politiska idéer under granskning

*Herbert Tingsten analyserar myterna och verkligheten
bakom den politiska debatten*

Ingen av våra statsvetenskapsmän har sysslat så ingående och så ihärdigt med de politiska ideologierna som professor Herbert Tingsten. Kyllig oberördhet och obönhörlig kritik präglar alla dessa analyser. Skenbart utan möda avslöjar Tingsten blottorna i resonemangen. Han blir tydligen själv inte i högre grad förvånad över att så föga återstår av de system, genom vilka hans dissekerkniv har gått fram.

Nyttig är förvisso denna kritiserande och avslöjande verksamhet. För några år sen var det vanligt, att man ojade sig över tidens brist på tro och hänförelse. Somliga tidningar älskade att sätta igång enqueteer över detta ämne. Kanske ser vi nu något klarare på detta problem. Kanske inser vi nu bättre än under 1920-talet, att det inte räcker med tro och hänförelse: utan stöd av ett kritiskt sovrande förnuft utträttar hänförelsen i allmänhet ingenting av värde. Man bör ha klart för sig — som professor Olle Holmberg nyligen framhävde under en nyttig debatt — att de mest fasansfulla ogärningar ofta begås i de höga idealens namn och att dessa således inte enbart stimulerar höga och ädla känslor.

För några år sen föreföll det, som om vissa sidor av Marx' lära skulle tillfredsställa Tingsten, men intrycket var kanske felaktigt. I varje fall har Tingsten efter ett grundligare inträngande i Marx' tankevärld avslöjat högst betänkliga utslag av ren mystik. I ett nyligen publicerat arbete, betitlat »Idékritik» (Bonniers), fortsätter Tingsten sin granskning av de Marx'ska lärorna. Det är nu särskilt den historieuppfattning, som Marx lägger fram i sina arbeten om Napoleon III, som analyseras. Det blir efter granskningens slut inte mycket kvar av de lärda teorier, som Marx trodde sig kunna deducera ur Frankrikes politiska historia vid 1800-talets mitt och som syntes bevisa, att arbetarnas totala övertagande av makten var ganska nära förestående.

När man läser dessa med knivskarp logik genomförda analyser av alla de olika ideologierna, frågar man sig mer än en gång, om inte Tingsten till sist

ska komma fram till en fast punkt, till en hållbar ideologi, till en tro, som håller stånd även mot de skickligaste analyser. När man läser »Idékritik» finner man nu verkligen på ett ställe de betydelsefulla orden »jag tror» och »vi tror». Vad är det Herbert Tingsten tror på?

Orden förekommer i en uppsats med titeln »1789—1940. En idéhistorisk återblick.» Det gäller en översikt över de idéströmningar, som har satt sin prägel på det angivna tidsskedet. Den primära, grundläggande idéströmningen är ju franska revolutionens idéer eller liberalismen kort och gott, medan konservatismen och socialismen har vuxit fram i form av opposition mot denna. Det »credo» Tingsten uttalade gäller emellertid ingalunda hela det från franska revolutionens nedärvda idékomplexet. De logiska blottorna i detta — tron på utvecklingens förnuftighet, på världens ändamålsenliga inrättande, på »den osynliga handen» — har Tingsten till fullo genomskådat. Icke förty bygger hans egen åskådning på den liberala individualismen och personlighetstron. Det är en utpräglat rationell åskådning. Tingsten anser det ingalunda bevisat, att myter, som har en viss ålder, enbart härigenom har ådagalagt sin ändamålsenlighet och tjänlighet. Han tar upp detta problem till granskning, och resultatet blir negativt. Tingsten känner inte något annat sätt att mäta idéernas värde än deras förhållande till verkligheten.

Den lärdes uppgift blir likväl enligt Tingstens uppfattning inte inskränkt till det fortsatta utforskandet av verkligheten. Han har även en mera dynamisk, utåtriktad uppgift: att försvara sin rätt till fri forskning, d. v. s. sin rätt att ge fria tyglar åt sin sanningslidelse mot dem för vilka sanningen är en förgälselklippa. »Men den vetenskap», skriver Tingsten, »som är stum, då de värden den är satt att försvara, angripas, fyller inte sin uppgift.» Synden mot den heliga ande blir från denna utgångspunkt den platta opportunitets- och framgångskult, som försöker intala oss, att även stora förlopp, som

vänder upp och ner på allt som vi under århundraden har vant oss att betrakta som värdefullt, är »gudomliga».

Nationell självprövning

En av de myter Tingsten i »Idékritik» tar under kritisk granskning är myten om nationalkaraktern.

Huvuddragen i Tingstens syn på nationalkaraktersproblemen torde kunna sammanfattas ungefär så här: Det är sant, att vissa folk avviker mycket starkt från varandra ifråga om seder och bruk, trosföreställningar, reaktionsätt. Men det är oriktigt att utgå från, att dessa olikheter beror på arv. Vetenskapen har endast kunnat konstatera högst obetydliga differenser i ärftliga anlag mellan olika ras- eller folkgrupper, och något samband mellan olika egenskaper och vissa fysiska drag (blå ögon — bruna ögon, rakt hår — lockigt hår o. s. v.) förligger tydligen inte. De olikheter mellan folken, som kan konstateras, kan tänkas ha sin grund i geografiska och klimatiska förhållanden, i historiska händelser, i miljön i vid bemärkelse. Man kan göra dessa olikheter till föremål för behandling, men man ska inte inbilla sig, att man på den vägen kan komma verkliga karaktärsdrag på spåren. Ty karaktären har normalt till största delen sin grund i ärvda anlag.

Det är emedan de s. k. folkpsykologerna inte är i stånd att göra denna grundläggande dinstinktion mellan miljöbetonade, nationellt särskiljande drag och ärvda karaktärsdrag, som deras alster har blivit så angripbara och inför en hård kritik totalt ohållbara. I »Idékritik» tar Tingsten upp endast en gren av folkpsykologin till behandling, men det är den mest kända, den med de största pretentionerna serverade. Det gäller vad Tingsten själv kallar »nationell självprövning». Man erinrar sig Gustav Sundbärgs »Det svenska folklynnet» (1911) och Verner v. Heidenstams »Om svenskarnas lynne» (1896). Tingsten sammanställer nu dessa skrifter med liknande arbeten av danska, tyska och franska författare. Resultatet blir förbluffande: det visar sig, att de skilda »psykologerna» karakteriserar sina respektive folk på ytterst snarlikt sätt.

Den »nationella självprövningen» inleds gärna med ett bittert klander, men vid närmare påseende visar det sig, att de egenskaper, som klandras, i själva verket utgör tecken på förfining. Det är ju känt, att Heidenstam och Sundbärg skildrar svensken som en aristokratisk, tillbakadragen drömmare, som lätt blir lurad av de mera tilltagsna och

framåtsträvande nationernas söner. Svensken är så att säga för god och ädel för att riktigt passa i denna onda värld. Särskilt Sundbärgs utläggningar har ju uppnått en oerhörd auktoritet, och de uppfattas väl än i dag som oomkullrunkeliga sanningar. Tingsten upplyser i förbigående, att »Det svenska folklynnnet» har gått ut i 32 000 exemplar. Än i dag ser man i pressen titt och tätt hänvisningar till Sundbärgs odödliga verk.

Inför en mera kritisk blick har väl Sundbärgs egendomliga påståenden alltid tett sig minst sagt dubiösa. Men när man nu hos Tingsten finner, att liknande och till en del exakt samma egenskaper tilldelas danskarna, tyskarna eller fransmännen, har man ytterligare ett skäl att känna sig mistrogen. Tyska folkpsykologer har under mycket lång tid ondgjort sig över tyskens bristande framåtanda, hans alltför stora humanitet, hans oförmåga att hålla på sitt eget, hans beundran för allt utländskt. Det borde vara klart, att man står inför en speciell litterär genre med klart politiska syften. Vad författaren främst vill nå är en stegrad nationell »självhävdelse», en kraftfullare nationell politik utåt. Tingsten klargör på ett mästerligt sätt det resonemang, med vars hjälp folkpsykologerna tror sig kunna egga folken till krafttag i den vägen:

»Den egna svagheten och känsligheten konstituerar moralisk överlägsenhet. Man skryter med att man icke skryter, är självbelåten över sin självunderskattning. Då man reagerar mot främlingarna, representerar man icke blott i allmänhet en högre moral mot en lägre, man tar också det osäkras, komplicerades, svagas parti mot det bestämda, enkla och starka. Då man äntligen, trots sin beskedlighet, går till strid, är det med gott samvete.»

Sundbärg, som var en utpräglad stor-svensk, ville framförallt hetsa upp stämningen mot Danmark och Norge. Den som är besatt av några speciella antiskandinaviska komplex, kan naturligtvis finna en sådan verksamhet berättigad. Men man borde kunna enas om att skrivelser av denna typ inte ger någon tillstymmelse till objektiv upplysning om det ämne, som är föremål för skildringen — i detta fall det svenska »folklynnnet». Vi kan väl också vara ense om att Treitschke inte ger någon vidare lyckad karakteristik av tyskarna, då han — i syfte att egga de nationella känslorna hos sitt folk — skildrar detta som tolerant, mildt, i djup mening demokratiskt, inriktat på det universella och allmänmänskliga samt lidande av nationell självunderskattning. Tingsten citerar även flera uttalanden av franska

folkpsykologer, som arbetar efter samma schema.

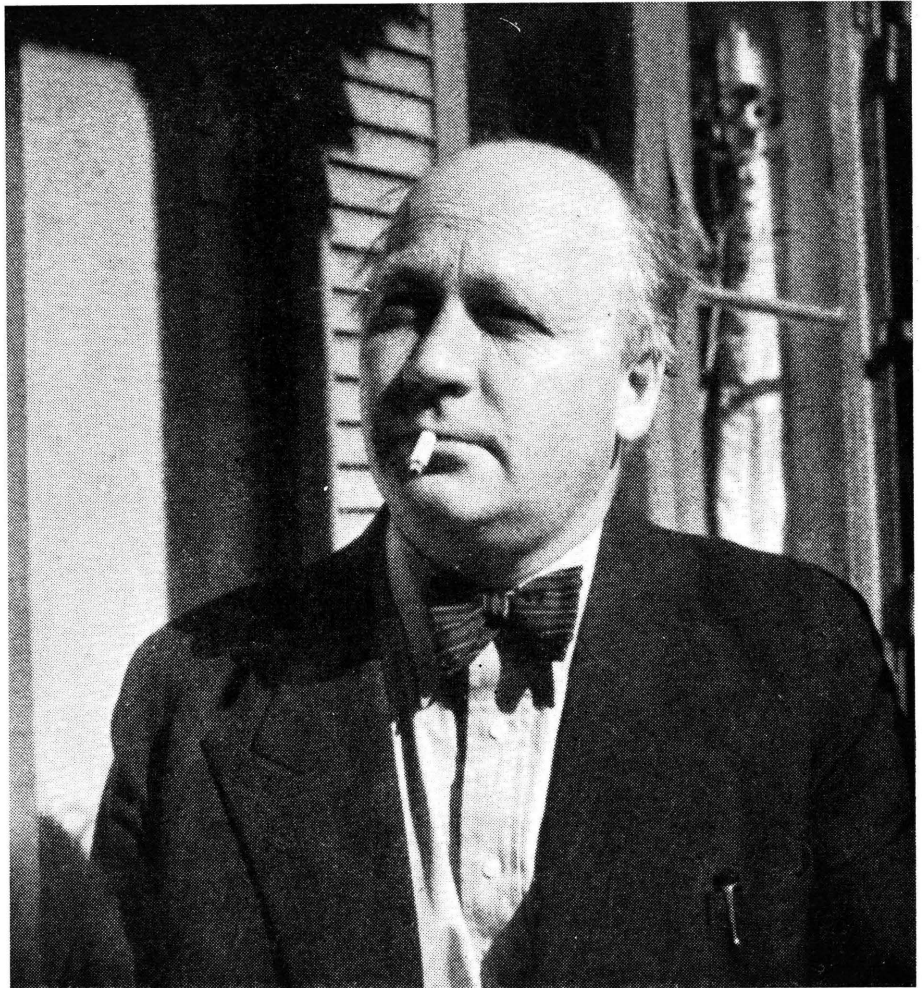
Georges Sorel och Mussolini

Många andra av uppsatserna i denna stimulerande essaysamling tilldrar sig läsarens odelade uppmärksamhet. Dit hör särskilt den skarpsinniga analysen av den franska syndikalismens inflytande på utformningen av den italienska fascismens ideologi, ett ämne som Tingsten redan tidigare har varit inne på. På goda grunder fastslår Tingsten att den franske syndikalisten Sorel verkligen har utövat ett avgörande inflytande på Mussolini. Det synes uppenbart, heter det, »att Sorels kritik av liberalism, demokrati och reformistisk socialism, liksom hans våldsteorier och antiintellektualism, kunnat öva inflytande på Mussolini helt oberoende av om denne under ett visst skede anklagat Sorel för förräderi mot socialismens sak. Musso-

lini kan i själva verket sägas ha genomgått samma utveckling som Sorel; hans orientering mot nationalismen kommer några år senare än läromästarens.»

Av stort intresse är också Tingstens undersökning av självmordets sociologi. Självmordsfrekvensen bestäms, menar Tingsten, i betydande utsträckning av sociala faktorer och den både kan och bör göras till föremål för sociologisk forskning, men då precisionsundersökningar hittills så gott som saknats har sociologerna ofta hemfallit åt rena spekulationer och löst grundade konstruktioner. Även det övriga innehållet i Tingstens arbete berör intressanta och centrala politiska och sociala spörsmål, vilka alla behandlas med författarens väl omvittnade skarpsinnighet och kombinationsförmåga. Herbert Tingstens essaysamling är otvivelaktigt ett av de värdefullaste bidragen till höstens bokflod.

A. T.

PROFESSOR HERBERT TINGSTEN:

»Den vetenskap som är stum, då de värden den är satt att försvara, angripas, fyller inte sin uppgift.»